GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA PEYZAJ MİMARLIĞI ÇALIŞMALARI 2022



EDİTÖR:
DOÇ. DR. KÜBRA YAZİCİ

IKSAD
Publishing House

GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA PEYZAJ MİMARLIĞI ÇALIŞMALARI-2022

EDİTÖR

Doç. Dr. Kübra YAZİCİ

YAZARLAR

Prof. Dr. Aysun ÇELİK ÇANGA
Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN
Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Prof. Dr. Faris KARAHAN
Prof. Dr. Füsun ERDURAN NEMUTLU
Prof. Dr. Hasan YILMAZ
Prof. Dr. Serpil ÖNDER
Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ
Doç. Dr. Aslı GÜNEŞ GÖLBEY
Doç. Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAÇ
Doç. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ
Doç. Dr. Feran AŞUR
Doç. Dr. Kübra YAZİCİ
Dr. Tuba ORHAN
Öğr. Gör. Gökhan ASKAN
Arş. Gör. Büşra ALTAY
Arş. Gör. Selin TEMİZEL
Peyzaj Yük. Mim. Arzu YETİŞEN
Peyzaj Yük. Mim. Atakan PİRLİ
Peyzaj Yük. Mim. Gizem KÜÇÜK
Mimar Üzeyir AYDIN

İKSAD Publishing House

Copyright © 2022 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2022©

ISBN: 978-625-8323-35-1
Cover Design: Atakan PİRLİ
July / 2022
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

BÖLÜM 15

TARİHİ KÜLTÜREL KİMLİK DEĞERİNİN PEYZAJA ETKİSİ: ÇANAKKALE KİLİTBAHİR ÖRNEĞİ

Prof. Dr. | Füsun ERDURAN NEMUTLU[1]

[1]Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye, fusunerduran@gmail.com, Orcid ID: https://orcid.org/0000-0002-0104-5994

GİRİŞ

Kilitbahir Çanakkale İl'i, Eceabat İlçesi'ne bağlı köy statüsünde bir yerleşimdir. Çanakkale İli'nin Avrupa kıyısında, boğazın en dar noktasında konumlanmış olup, Asya ile en yakın bağlantı noktasıdır. Günümüzde kent merkezinden sürekli feribot ile ulaşım yapılan önemli iki limanı vardır. Şehirler arası yolcu taşımacılığı da dahil olmak üzere çok yoğun kullanımları söz konusudur. Bölge tarihi alan ve şehitlikleri ziyaret için gelenlerin gezi rotasında olduğundan sahip olduğu kültürel değerlerinin sürdürülebilir kullanımı gereklidir.

Çanakkale boğazının kıyısında, eşsiz doğal bir manzara sahip olan Kilitbahir, aynı zamanda I. Dünya Savaşı'ndaki cephelerden birine ev sahipliği yapması ile tüm dünya tarihine adını yazdırmıştır. Kalesi, tabyaları ile tarihin farklı dönemlerinin izlerini ziyaretçilerine yerinde yaşatmaktadır. Ancak Kilitbahir yerleşim dokusu geçmişten günümüze oldukça değişime uğramış, yerel dokuyu yansıtacak şekilde yeterli bakım ve onarımlar yapılamıştır. Alanın yerli halkı sürekli göç vermiş, mevcut yerli nüfus yaşlanmıştır. Yaz aylarında hem yazlıkçılar hem de tarihi alanı ziyaret edenler ile alanda hareketlilik oluşmaktadır.

Çalışma konusu olarak bu bölgenin seçilme nedeni günümüze taşınmış zengin taşınmaz kültürel dokuya sahip olması, yerel yaşamın varlığı ve tarihi alanlara yönelik turizm rekreasyon kullanımlarının yerleşimin peyzaj karakterini etkilemesidir. Bu nedenle alanın sorunları ve ihtiyaçlar da belirlenmelidir.

Alan temel olarak yerleşim şekli ile de tarihi karakter taşımaktadır ve hızlı bir değişim yaşanmıştır. Alanın savaşlara konu olmuş yapısal bölgeleri restore edilmiş, ziyaretçilere açılmış ancak geleneksel mimarisi ve yerleşim şekli için herhangi bir yenileştirme veya sağlıklaştırma yapılmamıştır. Çalışmada alanın bu özelliklerinin yerleşimin peyzajına yansımalarını incelemek ve yerleşimin kimliğini oluşturan temel elemanları ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda alanda yerinde incelemeler yapılması yanı sıra kullanıcı görüşlerine de başvurulmuştur. Çalışma kapsamında temel olarak Kilitbahir Köyü yerinde incelenmiş, mevcut durumu değerlendirilmiş ve kullanıcı görüşü de alınarak peyzaj kimliği irdelenmiştir. Bu çalışma, gelecekte bölgede yapılacak planlama çalışmalarına envanter oluşturacaktır.

1. KÖY YERLEŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Yaygın olarak köy tanımlaması ve algısı, düşük nüfuslu, kırsal nitelikte, kente uzak, ekonomisinin daha çok tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu yerleşimler şeklindedir. Aynı zamanda orada yaşayanların kültürlerinin, alışkanlıklarının benzer olması, ortak geçmişe sahip olmaları homojen bir kimlik yapısı oluşturmaktadır.

Kent ve kır ayrımında önemli 4 kriter: demografik, politik, ekonomik ve sosyo-kültürel kriterlerdir. Coğrafyacılar açısından, yoğunluk kriterine göre dağınık olan ve nüfusu küçük olan yerleşmelere köy denilirken; sosyologlara göre köy, kendi içine kapalı, kendi kendine yeten, izole olmuş, homojen toplumlardır (Taylor, 2008; Erdem, 2012). Yaşam alanları hem maddi açıdan hem de manevi açıdan geçmişten günümüze taşıdıkları değerleri ile kimlik kazanırlar. Bu kimlikleri tüm kullanımlara da yansımaktadır.

2. KİMLİK KAVRAMI

Tüm nesneler hem somut hem de soyut olarak insan hafızasında simgesel bir anlam oluşturur. Nesneler bütün olarak ya da belli bir özelliği ile algılanarak simgesel olarak hafızada bir imaj çizerler (Irmak ve Yılmaz, 2010). Bu imaj o nesnenin tanımlanan kimliğidir. Kimlik doğal, kültürel ve sosyal bir olgu olup (Beyhan ve Ünügür, 2005), algılanan durumun özgün, diğerlerinden ayırt edilebilir olduğunu tanımlayan bir kavramdır (Uçkaç, 2006; Oğurlu, 2014). Lynch (1960), de kimliği özgün olma durumu olarak açıklamıştır. Deniz (2004) ise kimliği, bir canlıyı ya da objeyi, diğer canlı ve objelerden ayıran, görsel, işitsel ve diğer duyularla algılanan, kendine özgü olma durumu olarak ifade etmektedir. Ocakçı ve Aydın Türk (2012) ise doğadaki herhangi bir varlığın başka varlıklardan olan farkı, özgünlüğüdür der.

Yerleşim kimliğine olan gereksinim ilk olarak Relph (1976) tarafından vurgulanmış, ve insanın özgün yerlerle bütünleşmeye olan gereksinmesi yadsındığında, gelecekte "yer" özelliklerinin önemsenmediği ve yansıtılmadığı bir çevre ile kuşatılma riskine dikkat çekmiştir.Yer kimliği kavramı daha sonra çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir (Proshanskyet vd. 1983; Sarbin, 1983). Söz konusu çalışmalar genellikle biçime odaklanmış ve bununla ilgili belirleyiciler, çoğunlukla kentin görsel/estetik özellikleriyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır (Oktay, 2011). Kimlik kavram da daha çok kent bağlamında ele alınmıştır. Kent kimliğinde algılanan tüm oluşumlar imgelemiş, kentin imajı

oluşmuş ve diğerlerinden farklı olan özellikleri ortaya çıkarılmıştır (Uçkaç, 2006). Bunlar kente özgünlük sağlayan, arazi kullanımı, kentsel doku, mimari miras, sembol öğeler, kent silueti ve panorama, yapay çevre özellikleri olarak sayılabilir (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014).

Kentsel mekanlar ne kadar temiz, iyi planlanmış, konforlu ve keyifli olursa olsun, özgün yerel değerleri korunmadıkça kullanıcılar için kimliksiz ve anlamsız olacaktır (Çelik Çanga ve Erduran Nemutlu, 2018.). Kimliğin olmasının kente ve kentliye sağlayacağı faydalar: diğer yerleşimlerden ayırıp tanınır hale gelir; kent kimliği belirliyse ona uygun gelişir, var olan kimliğine zarar verecek planlamalar olmaz; kentli kimliği tanır, duyarlılığı buna bağlı olarak artar; kentsel kaynakların kullanımı kimliğine paralel olur (Oğurlu, 2014; Sezik, 2018).

Kentler oluştukları dönemin tarihi ve kültürel izlerini yapılı mekanlarında yansıtırlar. Bu izler kent kimliğinin önemli unsurları olduklarından korunarak geleceğe taşındıklarında kentin tarihini de oluştururlar. Kent kimliğini oluşturan unsurlar hem doğal hem kültürel değerlerin bütününden oluşur. Bu değerlerin zamana bağlı olarak toplum tarafından kullanımı ile oluşan sosyal yaşam ve folklorik özellikler de ayrı bir kaynak olarak yerleşimin kimliğine yansır.

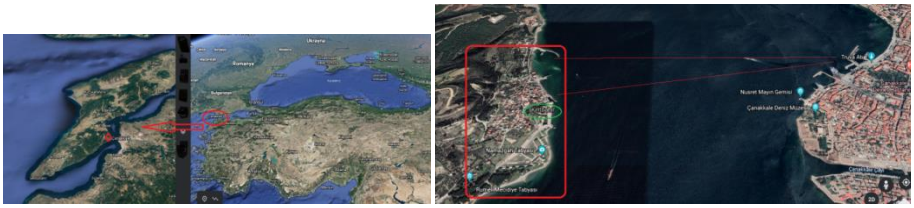
Kent kimliği duyuların ve fiziki mekânın algılanması açısından, anıların, düşüncelerin, yorumlamaların fikirleri olarak da tanımlanmıştır (İlgar, 2008). Bu bağlamda kent kimliği bir kenti diğer kentlerden ayıran; yapısal, kültürel ve tarihsel açıdan kendine has özelliklere sahip, o kenti yansıtan karakterler bütünü olup yerel insanları, yerel dokusu ve yaşamları ile bütündür. Akın (1995), geleneksel dokunun izlenebilir olmasını anlam, kimlik ve tarihi değerler ekseninde o "yerin ruhunun" olması ve "kimlikli" olma özelliği taşıması olarak açıklamaktadır. Bu nedenle kimlik açısından tarihi değeri ve sürekliliği dikkate almak gereklidir (Ant, 2018). Çünkü tarihi bölgeler kullanımları ve işlevleri değiştiğinde hızla bozuluma uğrayabilmektedir. Bazen turizmin odağı durumuna gelen bu alanlar, geleneksel dokularını kaybederek korunamamakta, ziyaretçilerin konfor beklentisi doğrultusunda şekillenmektedir. Bazen de yerleşim yerlerinde geniş çaplı koruma alanı ilanları, yöre halkının yoğun göçüne neden olmakta, tarihi alanlar ise müze şekline dönüşmektedir. Bunlar yerleşimin kimliğini etkileyen kalıcı değişime

zorlayan önemli etkenlerdir. Oysa, Perihan ve Aşur (2020)' un da belirttiği gibi, tarihi mekânlar, kent kültürünü ve tarihini gündemde tutan idealize edilmiş bir geçmişin anlatımıdır. Aslında yerleşim ister kent, ister kır olsun tarihi mekan o bölgeyi geçmişine bağlayan, kimlik kazandıran temel yapı taşıdır. Ancak Oğurlu (2014)'nun çalışmasında belirttiği gibi kimlik zamanla oluşup kullanıcı etkenine göre değişime uğradığından dönemin şartlarına, ekonomik durumuna, yaşanan siyasi olaylara, moda gibi faktörlere göre şekillendiğinden mevcut kimlik ekseni yok edilmeden korunmalıdır. Tarihi karakter taşıyan yerleşimler için bu çok önemlidir. Böylece o bölgenin yerel dokusunu gelecek kuşaklar da yaşayarak tanıyabilecek ve sürdürülebilir bir kimlik oluşacaktır. Kilitbahir bu yönden ele alınarak kimlik değerlerinin sürdürülebilir kullanımı açısından planlanması gerekli bir yerleşimdir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Eski çağlarda Hellespontos ve Dardanel olarak anılan Çanakkale, M.Ö. 3000 yılından beri yerleşim alanı niteliğini korumuştur. Erken Bronz Dönemi'nden bu yana önemli bir yerleşim merkezidir. Çanakkale Boğazı sayesinde Anadolu ile Avrupa ve Akdeniz ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan iki geçit bölgesinden biridir (Çanakkale KTB, 2021)

Kilitbahir, Gelibolu yarımadasında, Eceabat İlçesi'ne bağlı olup, Eceabat'ın yaklaşık 3 km güneyinde, dik bir yamaç üzerine kurulmuş olup,**40° 8′ 51.9576" ve 26° 22′ 47.3160"**koordinatları arasında yer almaktadır (HaritaMap, 2012) (Şekil 1). Kuzeydoğu-güneybatı yönleri arasında uzanan Gelibolu yarımadasının batısında Ege Denizi; kuzeybatısında Saros Körfezi ve güneydoğusunda ise Çanakkale Boğazı yer almaktadır. Çanakkale kent merkezine deniz yoluyla 1.250 m uzaklıkta bulunmaktadır. Eski ismi ile Kilit-ül Bahir, denizin kilidi anlamına gelmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in emri ile Gelibolu Beyler Beyi tarafından Kilitbahir kaleleri, han, hamam ve mescit yaptırılmıştır (Atay vd. 2019).



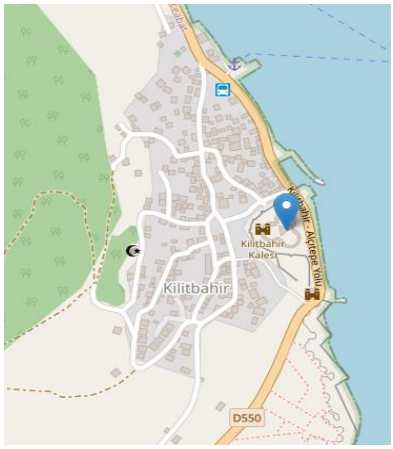
Şekil 1: Kilitbahir Köyü konumu (Google Landsat, 2009'dan yararlanılarak hazırlanmıştır).

Çalışmanın yönteminde ilk aşamada literatür taramaları yapılmış, konu ile ilgili kavramlar edinilerek bölge tarihi hakkında bilgiler derlenmiştir. İkinci aşamada kamu kurumları ile görüşülerek gerekli belgeler ve haritalar elde edilmiştir. Üçüncü aşamada alan yerinde incelenmiş, görüntülenmiş ve kullanıcılara yönelik bir bilgi paylaşım formu oluşturulmuştur. Dördüncü olarak çalışma alanında 2019 Haziran ayında küçük bir gurup ile organize edilen teknik gezide bu formlarla katılımcıların görüşleri alınmıştır. Aynı zamanda yerli halkın da yerleşim bölgesi hakkındaki görüşleri alınmıştır. Bu bilgi formu genel bir değerlendirme ve karşılaştırarak tartışma amacı için yapılmış olup algoritmaya dayalı değerlendirme yapılmamıştır. Katılımcıları yönlendirmemek için çoktan seçmeli soru tercih edilmemiştir. Yerli halktan 10 kişi ve peyzaj mimarlığı bölümü 2. 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden toplam 20 öğrenciden bilgi alınmıştır. Yönlendirilen sorular şunlardır: Kilitbahir'de en beğendiğiniz yer neresidir? Kilitbahir'de bulunduğunuz süreçte yapısal olarak farklılıklar oldu mu? Burada olmanızı sağlayan, sizi olumlu etkileyen etmenler nelerdir? Sizi olumsuz etkileyen etmenler nelerdir? Sizce burayı simgeleyen yer neresidir yani Kilitbahir'i hangi karakteristik özellikleri ile tanıtırsınız yani burayı gezdirmek veya tanıtmak amacıyla nerelere götürürsünüz? Yönetici olsanız Kilitbahir ile ilgili öncelik vereceğiniz çalışma ne olur du? Çalışmanın son aşamasında alanı ziyaret edenlerin ve yerel halkın görüşleri değerlendirilerek yerleşime kimlik kazandırdığı belirlenen kültürel peyzaj elemanları tartışılmıştır.

4. BULGULAR

Kilitbahir, Gelibolu yarımadasında kent merkezinin hemen karşı kıyısında bulunan ziyaretçilerin rekreasyon amacı ile günü birlik sürekli ziyaret ettiği bir bölgedir. Aynı zamanda bölgenin tarihi olarak çok eski bir yerleşim

olması, kültür turizmi yapanların ilgi odağı olmasını da sağlamaktadır. Kıyıdan itibaren tepelik bir alan üzerine kurulmuş olan yerleşimin mevcut kullanım durumu ve yol ağı Şekil 2' de belirtilmiştir. Bölge genel olarak dar sokaklar çevresinde eski tarihi evler, tarihi turistik yapılardan, sahilde ise kafe ve restoranlardan oluşmaktadır. Deniz ulaşımının verdiği keyfi yaşamak ve tarihin izlerini taşıyan sokaklarda yürüyüş yapmak isteyenlerin sürekli uğrak merkezidir. Bölgenin tarihi sit alanı olması nedeni ile yapılaşmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle tarihi zenginliği yanı sıra doğal yapısı da korunduğundan orman ile iç içe olma ve yürüyüş yapma şansı elde edilmektedir. Yerleşimin cephesi açısından tüm gün güneş ışığından maksimum yararlanabilecek şekilde olduğundan deniz açısından da avantajlıdır. Çanakkale sert rüzgarlara hakim olmasına karşın, Kilitbahir daha korunaklı olması, güney cephesi ve kent manzarası ile tercih sebebidir.



Şekil 2: Kilitbahir ulaşım ve yerleşim durumu (HaritaMap, 2012)

4.1. Kilitbahir ve Çevresinin Tarihi Özellikleri

Gelibolu'da Erken ve Geç Tunç Çağlarına ait yerleşimler belirlenmiş olup, 7.000 yıllık tarihi olduğu tahmin edilmektedir. Yarımadada M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Yunanlı kolonistler, İonia'lılar, Persler, Atinalılar, Sparta'lar hakimiyet kurmuştur. Helenistik Çağ'da Gelibolu Yarımadası Selevkos, Makedonya ve hatta Mısır'daki Ptolomaios Krallığının kontrolüne girmiştir. Daha sonra Bergama krallığına aitken, M.Ö. 133 yılından sonra Roma hâkimiyetinde Makedonya eyaleti içinde yer almış olup, o dönemde de bu gün

gibi Avrupa ve Asya eyaletleri arasında önemli bir geçiş noktası olmuştur. M.S. 5. yüzyılda meydana gelen büyük yıkıcı depremler sonucunda nüfusu git gide azalan kentlerin çoğu bu dönemde terk edilmiştir (Körpe, 2020).

Boğazın kilidi anlamına gelen Kilitbahir (Kilit-ül Bahir). Eski çağdaki isminin Koynus / Coynus-sema olduğu ve Homeros'un destanına göre Truva Kralının eşi Hekabe'nin mezarının burada olduğu rivayet edilmektedir. Atinalılar M.Ö. 411'de kazandıkları zaferin anısına burada bir anıt dikmişler, ancak anıtın yeri bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmed 1462-1464 yılları arasında boğazın karşılıklı korunması amacı ile Kale ve onun yakınında bir mescit yaptırmış ve bölgede yerleşim bu şekilde kurulmuştur. Kale inşasını yöneten Yakub Bey de günümüzde meydanda yer alan çeşme, bir han ve hamam yaptırmıştır. Çesme1492 (Hicri veya Rumi: 1023)'de, Kanuni'nin yaptırdığı Sarıkule ise 1545'de yapılmıştır. Köyün günümüzde de en önemli kültür değeri olan, Cahid-i Sultan'ın oğlu Adem Efendi'nin mezar taşında ise ölüm tarihi Miladi:1643 (Hicri 1053)'dür. Cami günümüzde ibadete açıktır ve Fatih Camii olarak bilinir. Piyale Paşa tarafından işletilmiş olan hamamın sadece iskeleti kalmıştır. Evliya Çelebi de 1658 yılında Kilit-ül Bahir'i gezer ve Kaptan Paşa Eyaletine bağlı kaza merkezi olarak bahseder. Bu eserinde Kale içinde 62 toptan ve 750 kadar çift katlı, kiremit örtülü konutları da anlatmıştır (Eceabat Kaymakamlığı, 2020).

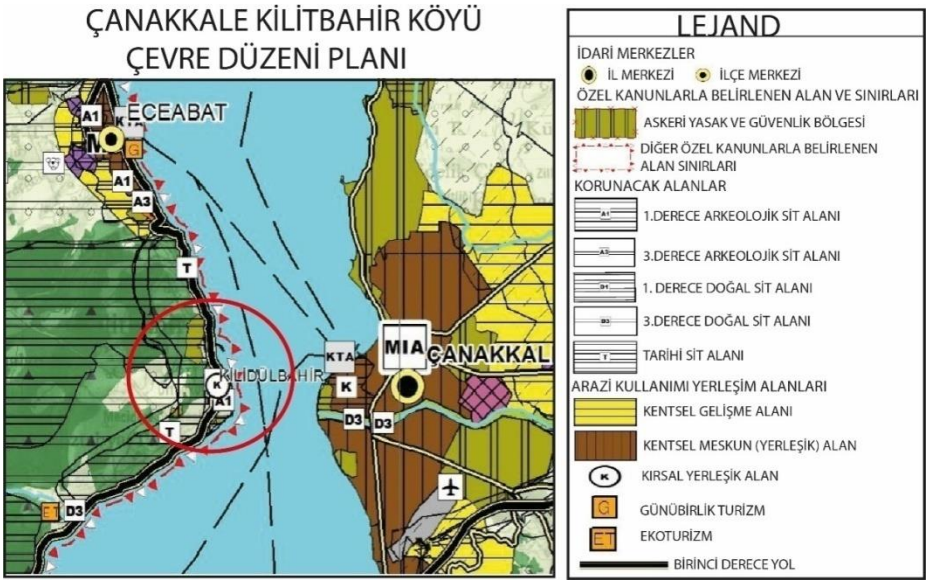
4.2. Kilitbahir'in Mevcut Durumu

Kilitbahir'in yüzölçümü 3.042,30 hektar olup, 2.150,10 ha. orman alanları, 495,31 ha. özel mülkiyete ait alanlar, 238,88 ha. tescil harici alanlardır. Konut alanları, ticaret alanları, tarla ve zeytinliklerin toplamı ise 554,39 ha.'dır (ÇATAB, 2018).

Köyü'nün nüfusu 2020 TUİK verilerine göre, 780 kişidir. Yapı şekilleri taş ve tuğla duvarlı, alaturka kiremit çatılı konutlar olup, sürekli kalan nüfus oldukça yaşlıdır. Kamusal hizmetlerin sınırlı olması ve sosyal yaşam olanaklarının yıl boyu yetersizliği, ekonomi, iş olanaklarının z olması, kent merkezine deniz yolu ile ulaşılması ve kışın yaşanan zorluklar gençlerin göç etmesine neden olmaktadır. Günümüzde alanın yapısal dokusu, sokak şekilleri açısından tarihi kent niteliği taşımasına karşın, nüfus yoğunluğu, kamusal hizmetler bağlamında köy statüsüne alınmıştır. Ancak tarımsal faaliyetlerin yapılmaması, altyapı durumunun kent standardında olması, kırsal yaşamın

olmaması açısından köy olarak değerlendirilemez. Çünkü köy olma belirleyicisi olarak sadece nüfus yoğunluğunun baz alınması, yerleşimlerin karakterini tam olarak yansıtılmasını engellemektedir. Tombul (2015)'un belirttiğine göre bu bölgenin kuruluşunda yerleşik nüfus, bakçılar, kalede hizmet veren askerler, memur ve ailelerinden oluşmaktadır.

Tarihi mekanların kentsel gelişme sürecinde korunarak, gelecek kuşaklara aktarılması, özgün dokusunun günümüzle entegre bir şekilde yaşatılarak korunması çok önemli bir kültürel korumadır (Çelik Çanga ve Erduran Nemutlu, 2020). Bu gerçekten bakıldığında Kilitbahir'in, geçmişten günümüze aktarılan tarihi olayları, mekana yansımış yapısal öğeleri ile koruma alanı olarak belirlenmesi ve planlamasının yapılması çok önemlidir. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 19.04.1992 tarih ve 2412 sayılı kararı ile Köyiçi mevkiinin büyük bir kısmı kentsel sit ve küçük bir kısmı ise 1. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunun 02.05.2019 tarih ve 791 sayılı kararları ile de Kilitbahir yerleşimindeki taşınmazların tescillenmesine, kentsel sit, kentsel sit etkileşim alanı, 1. derece arkeolojik sit alanı ile tarihi sit alanlarının yeniden ele alınarak haritalanmasına karar verlmiş ve uygulanmıştır (Şekil 3). Daha önceki karara ek olarak yöresel özellik gösteren bazı konutların da tescillenmesine, mimari özellikleri ile birlikte kentsel sit alanı içinde kaldığından ayrılmaz bütün oluşturan ve inşa edildikleri dönemin yaşam biçimini yansıtan yapıların, geleneksel yapı olarak korunmak üzere koruma amaçlı imar planlarına işlenmesine karar alınmıştır. Bu karar ile daha önceki bazı hatalar da düzeltilmiştir. Örneğin, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 14.11.1980 tarih ve 12331 sayılı kararı ile Damat İbrahim Paşa Çeşmesi olarak tescillenen 201 ada 3 parselde yer alan çeşmenin kitabesinde, Öküz Mehmet Paşa Çeşmesi olduğu tespit edildiğinden buna göre değişiklik yapılmasına karar verilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2019).



Şekil 3: Kilitbahir için hazırlanan Çevre Düzeni Planı (T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019)

4.3. Kilitbahir'e Kimlik Kazandıran Kültürel Peyzaj Değerleri

Kültürel peyzaj, kültürler arasında köprü kuran bir araçtır. Yerel özellikler, otantik ve önemli kültürel peyzajların göstergeleridir (Çelik ve Erduran Nemutlu, 2016). Kültürel peyzajın belirlenmesinde, peyzajın karakterinin değişmesinde ve bu karakterin oluşmasında insan faaliyetleri çok önemlidir. Bu faaliyetler arasında alan kullanımı ve yönetimi; binaların ve konut birimlerinin yapısal özellikleri; ekili alanlar gibi arazi özellikleri de bulunmaktadır (Erduran Nemutlu ve Çelik Çanga 2020). Bu nedenle Kilitbahir peyzajına karakter kazandıran yapılar ve alanlar incelenmiş ve günümüzde mevcut durumları açısından görsel etki sağlayanlar Şekil 4 de verilmiştir. Merkezde ana ulaşım aksında yer alan bu alanlar yerleşimin temel kimliğine yansımakla birlikte turizm rekreasyonun da en önemli potansiyel kaynaklarıdır. Sahile paralel olarak uzanan Çarşı ve Yalı Caddeleri Kilitbahir'in ana aksını oluşturmaktadır. Bunlar bir noktada kesişerek uzanır. Ziyaretçilerin en yoğun kullandığı, balıkçı barınakları, restoran, kafe, market, manav, kasap, kıraathane gibi mekanlar burada bulunur.

Alanda tarihi önemi olan yapılar yanı sıra, dini ve mistik açıdan önem kazanmış, ün yapmış mekanlar hem kent merkezinden hem de farklı kentlerden

ziyaretçilerin ilgi odağındadır. Kaşıkçı Baba (veya Dede) ve Cahidi Sultan bunların en fazla bilinenleridir.

Kaşıkcı Dede**,** Üzerinde devamlı yüzlerce kaşık bulunan anıt mezardır ve ana yol üzerinde yer alır. Konuşmayan çocuklar veya kısmet arayan kızlar için şifa olacağına inanılan bir yatır ziyaret yeridir. Yatır üzerinden bir kaşık alınıp, yerine bir başka kaşık konulursa ve alınan kaşık ile konuşmayan çocuğa yemek yedirilirse, konuşacağına inanılmaktadır. Burada yatan kişinin Çanakkale Savaşlarında cephedeki Türk askerine küçük bir destiyle su dağıttığı ve suyun hiç tükenmediği söylendiğinden ulu biri olduğuna inanılır (Evliyalarnet, 2015).

Merkezde yer alan, tarihi nitelikli Tabib Hasan Paşa Camii, Vakfiye kayıtlarına göre 1784 tarihinde 'Tabib Hasan' ya da 'Hasbi Hasan' adında bir kişi tarafından yaptırılmış olup, vakıf malları arasında dükkanlar, mahsen ve para bulunduğu da yazmaktadır. Meydanda yer alan ve odak nokta özelliği taşıyan önemli kültür elemanı da Merkez Çeşmesi'dir. Çeşme, Kilitbahir parkında yer alır. Çeşme mimari özellikleri ve kitabesinden anlaşıldığına göre, II. Abdülhamit'in anısına yapılmıştır (Tombul, 2015).

Çalışma alanının en önemli taşınmaz kültürel varlığı, Kilitbahir Kalesidir. Kale, İstanbul'un ve boğazın güvenliğini sağlamak için, boğazın en dar yerine, Anadolu yakasındaki Kale-i Sultaniye (Çimenlik Kalesi) ile karşılıklı gelecek şekilde, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Tepeden bakılınca yonca şeklinde ilginç bir mimarisi vardır (Tombul, 2015). Çanakkale savaşlarında önemli rol alan bu kale, 1955 ve 1967 yıllarında onarıma alınmış ve 1980 yılında koruma atına alınmıştır.



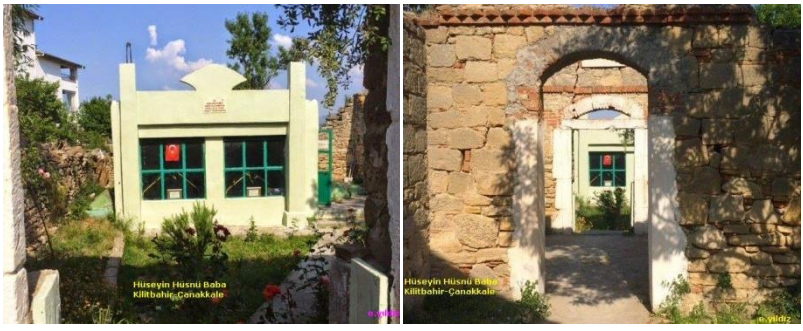
Şekil 4: Kilitbahir Kültürel Peyzaj Değerleri Haritası

Kalenin hemen yanında 2007 yılında kurulmuş, muhtarlığa bağlı, Kültür ve Sanat Müzesi'nde yöresel ve etnografik malzemeler sergilenmektedir. Ayrıca müzede bir kafeterya ve Çanakkale savaşına ait malzemeler, mermiler, fotoğraflar tanıtılmaktadır. yer almaktadır (Şekil 5).



Şekil 5: Kilitbahir Kültür ve Sanat Evi (Vikipedi, 2009)

Çalışma alanında yer alan diğer türbeler; Ahmet Talibi İrşadi Baba, Hüseyin Hüsnü Baba, Kılıç Dede, Arap Dede Türbeleridir. Ahmet Talibi İrşadi Baba Uşşakiye'nin İrşadiye kolunun kurucusu sayılır. Hasan Hüseyin Baba onun öğrencisidir. Talibi İrşadi hazretleri, 1819'da Tire-Bayındır'da dünyaya gelmiş olup, Derebeyizade Helvacıoğlu Ahmed Efendi namıyla tanınmaktadır ve 1839 yılında medresede ilim tahsiliyle meşgul iken Uşşakiye'den Ömer Hulusi ve Hüseyin Hakki efendilerle karşılaş ve aynı yolda ilerlemiştir. Hüseyin Hüsnü Baba, 1859 yılında dünyaya gelmiş olup, İrşadi Babanın halifesidir ve müridleri olmuştur. Kilitbahir'deki dergahta otuz-kırk sene inziva hayatı yaşamıştır ve dergahı Mevlevihane tarzında inşa ettirmiştir (Evliyalar.net, 2015) (Şekil 6).



Şekil 6: Hüseyin Hüsnü Baba Türbesi (Türbelerimiz, 2016).

Cahidi Sultan Külliyesi ise Köyün en üst kısmındaki (batısında) yamaç üzerinde yer alır. Camii, türbe, hazire ve çeşme yapılarından meydana gelen bir külliyedir (Tombul, 2015). Câhidî Ahmed Efendi, XVII. yüzyılın önemli mutasavvıflarından biridir. Aslen Edirne'li olup Câhidî ise mahlasıdır. Padişah IV. Mehmed'in Câhidî'yi rüyasında görmesi üzerine, Çanakkale'nin Kilitbahir beldesine gelerek kendisini ziyaret eder. Padişah, bu ziyaret sırasında maddi ikramları kabul etmeyen Câhidî'yi "Sultan" ünvanı ile manen taltif eder. Böylece halk arasında "Câhidî Sultan" şeklinde meşhur olmuştur (Kızıler, 2014).

Köyün diğer önemli çeşmesi İbrahim Paşa Çeşmesi'dir. Fatih Camii'nin yanındadır. Kitabesinden III. Ahmet'in emri ile, 1722 yılında damadı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Çarşı caddesi üzerinde bulunan Fatih Camii ise, Fatih Sultan Mehmet tarafından Kilitbahir den sonra yaptırılmıştır (Tombul, 2015) (Şekil 7).



Şekil 7: İbrahim Paşa Çeşmesi ve Fatih Camii (2022)

İGEME Kültür Evi, (iş geliştirme merkezi), 1920'lerde medrese ve karakol binası olarak kullanılmış tarihi yapının 2019 yılında yeniden restore edilmesi ile hayat bulmuştur. İçinde yer alan etnografik malzemeler ile gençlere geçmişi anlatmak amaçlanmıştır (İşte Gazete, 2019). Günümüzde ziyaretçilerin ilgi odağı durumundadır. Çalışmada Kilitbahir merkezi konu edilmiş olup merkez çevresinde KocaSeyid anıtı ve Değirmen Burnu Tabyası da öneli kültür değerlerindendir. Tabya kitabesinde II. Abdülhamit'in tuğrası bulunan bir kışla binası yer almaktadır. Tabya günümüzde ziyarete kapalı olup 32. Deniz Hava

Savunma Batarya Komutanlığı tarafından kullanılmaktadır. O nedenle katılımcıların gezdirilmesi mümkün olmamıştır.

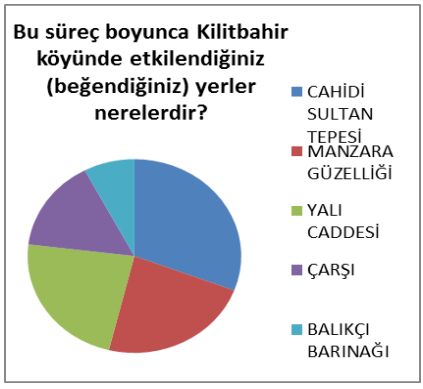
Çalışmada yerinde yapılan incelemeler ile elde edilen veriler harita üzerinde işlenerek kültürel değerleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca alanın kullanıcı belleğinde yarattığı algının ölçülmesi ile alana kimlik katan değerlerin etkisi ölçülmek istenmiştir. Bu amaçla alanı en az 2 yıl farklı zamanlarda kullanan öğrenci grubu ve yerel halka sorular yönlendirilerek görüşleri alınmıştır. Her iki katılımcı grubuna sorulan ortak sorular neticesinde elde edilen verileri grafik olarak verilmiştir.

Her iki gruba da çalışma alanında en beğenilen yer sorulduğunda Şekil 8 de görüldüğü gibi kullanıcı ve yerel halk açısından çok farklılık görülmektedir. Her iki grup büyük oranla alanın manzarasından etkilenmekte, daha sonra öğrenciler Kaleden, yerel halk ise yörede daha uzun yaşamış olmanın ve dini duyguların verdiği etki ile Cahidi Sultan'dan daha fazla etkilenmektedir. Yerel halk en çok caddelerdeki yapıları kullandığından onlardan da daha çok etkilenmektedir.

a)

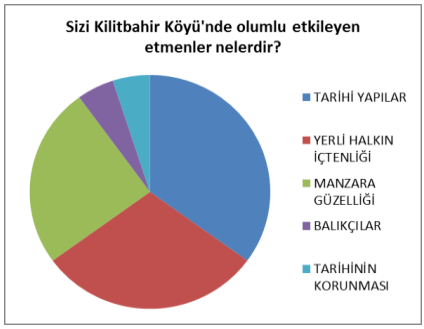


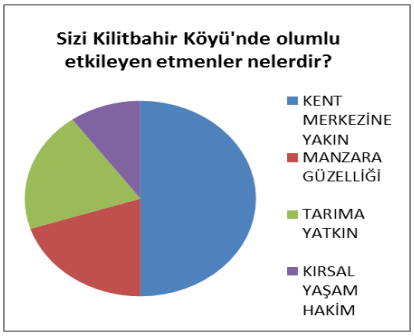
b



Şekil 8: Katılımcıların çalışma alanında en beğendiği yerler a).Peyzaj Mimarlığı öğrencilerinin cevabı; b) Yerel halkın cevabı

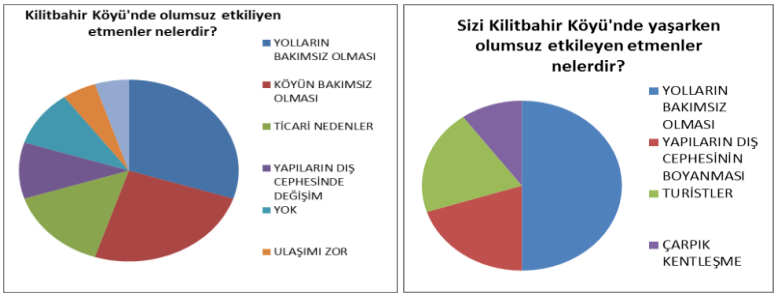
Çalışma alanının olumlu etkileri sorulduğunda öğrencileri tarihi yapılar ve yerel halkın samimi ilgisi demiştir. İkinci sırada manzara güzelliğinden etkilenmişlerdir. Bölge yerel halkını ise en çok alanın Çanakkale kent merkezine yakın olması ve manzarası etkilemektedir (Şekil 9).

a) 

b) 

Şekil 9: Katılımcıları alanda olumlu etkileyen etmenler a) Öğrenciler, b) Yerel halk

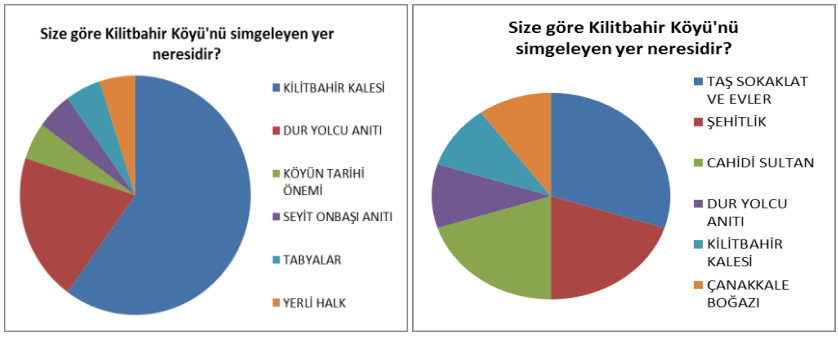
Çalışma alnında katılımcıları olumsuz etkileyen etmenler nelerdir şeklindeki soruya her iki grup da benzer yanıt vererek tabii yerel halk daha çok etkilendiğinden daha büyük çoğunlukla yolların bakımsızlığı cevabını vermiştir. Öğrenciler bakımsızlığı olumsuzluk olarak değerlendirerek yerel kişiler bunu kanıksamıştır. Öğrenciler kendi yaş grupları nedeni ile istedikleri her tüketim malzemesini burada bulamadıklarından ticareti sorunlu bulmuştur. Oysa yerel halk temel ihtiyacını karşılamaktadır. Yerel kişilerin çarpık kentleşmeyi ve yapılarda yapılan orijinaline uymayan boyamaları olumsuz bulmaları bilinçli oldukları izlenimi uyandırmıştır. Ancak çarpıcı olan yerli halkın turistlerden rahatsız olmalarıdır. Bu da kullanımlarından kaynaklı alanda bozulmalar yaşandığını, günlük taşıma kapasitesinin üzerine çıkıldığını ve etkinliklerin bölge kültürüne zarar verdiğini göstermektedir. Ayrıca ekonomik olarak onlardan beklentilerinin yüksek olmadığı da söylenebilir (Şekil 10).



Şekil 10: Katılımcıları olumsuz etkileyen etmenler

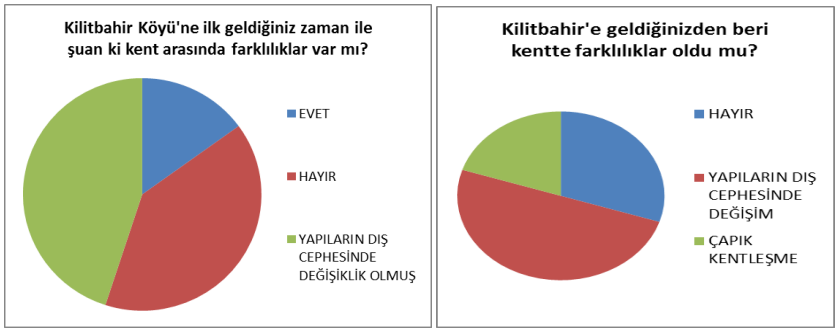
Kilitbahir'in simgesi olarak her iki grup da büyük çoğunlukla kale demiştir. Yerel halk yaş ortalamasının yüksek olması ve daha fazla dini değerler

nedeni ile Cahidi Sultanı da ikinci sırada göstermektedir. Öğrenciler kent merkezinden alan ulaştıklarından dur yolcu yazını tarihi simge olarak görmüştür. Ancak yerli halk şehitlik olarak bölgeyi algılamaktadır (Şekil 11).



Şekil 11: Kilitbahirin simgesi olarak algılanan mekanlar

Kilitbahir'de bir değişime tanıklık edip etmedikleri sorulduğunda her iki grubun algısı da yapıların dış cephelerinin değişimini belirtmiştir (Şekil 12). Bir özel firmanın projesi kapsamında yapılan restorasyon ile bu değişim olmuştur. Bazı yerlerde tehlikelere karşı da korumayı sağlamak amaçlanmıştır. Ancak doğal olmayan görüntüler de oluştuğundan her iki grup da bunu tercih etmediğini bildirmiştir.



Şekil 12: Kilitbahir'de algılanan mekansal değişim

Katılımcılara yönetici konumunda olsalardı neye öncelik verecekleri sorulduğunda, öğrenciler büyük çoğunlukla bölgenin tarihi kimliğinin ön plana

çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır. Dörtte birlik kısmı ise, turizm potansiyelinin geliştirilmesini gerekli görmüştür. Yerel halk ise turizmi alternatif gelir olarak yapabilmek için destek verilebilmesi ve geliştirilmesini istemektedir (Şekil 13).



Şekil 13: Katılımcılar yetkili olsalar yapacakları faaliyetler

5. SONUÇ

Anket sonuçlarında peyzaj mimarlığı öğrencileri ve yerli halk için kenti temsil eden noktaların farklı olduğu tespit edilmiştir. Peyzaj mimarlığı öğrencilerinin kentte en beğendiği yer Kilitbahir Kalesi iken yerli halk için Cahidi Sultan Tepesi en beğenilen yer olmuştur. Her iki katılımcı grubu kentte Carşı Caddesi üzerindeki yapıların dış cephesinde değişim olduğunu ve bu değişimden olumsuz etkilendiklerini bildirmiştir. Her iki katılımcı grubu kent yollarının bozuk olmasından rahatsızlık duymaktadır. Peyzaj mimarlığı öğrencileri kentte tarihi kimliğin ön plana çıkarılması gerektiğini düşünürken yerli halk ise turizm potansiyelinin geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Kentler mimari özellikleri, yaşayanların kültürleri, bölgenin doğal güzellikleri ve tarihe tanıklık etmeleri ile kimlik kazanırlar. Bu çalışmada Kilitbahir yerleşimi üzerinde tarihi kimliğin, dini kimliğin, doğal peyzaj kimliğinin ve mimari kimliğin etkileri yerli halk ve peyzaj mimarlığı öğrencileri gözünden incelenmiştir. Peyzaj mimarlığı öğrencileri kentin mimari kimliğini ön planda tutmuş, yerli halk ise kentin boğaz manzarası, florası gibi doğal peyzaj kimliğinden etkilendiğini belirtmiştir.

Kent mimari kimlik açısından incelendiğinde Kilitbahir Kalesi ve taş sokakları kent kimliğini etkilemektedir. Kilitbahir yerleşiminde bulunan Kaşıkçı Dede, Arap Dede, Kılıçlı Dede ve Ahmet Talibi İrşadi Baba Türbeleri dini turizm açısından ilgi görmektedir. Bu duruma katılımcı gruplar tarafından değinilmemiş olsa da kent kimliğinde etkileri olmaktadır. Çanakkale Savaşları tarihi kent kimliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Kent yerleşimi yakınında bulunan tabyalar, Seyit Onbaşı Anıtı ve Dur Yolcu Anıtı tarihi kent kimliği öğeleridir. Ayrıca Cahidi Sultan Külliyesi yerleşimin hem dini kimliğini hem doğal peyzaj kimliğini etkilemektedir. Yerli halk ile yapılan görüşmelerde Çarşı Caddesi üzerindeki yapıların dış cephe değişimlerinin kent kimliğini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Kentsel yerleşimlerde yapılan değişimler yerli halk ile organize bir şekilde olmalıdır. Özellikle tarihi dokusu ile ön plana çıkan alanların kimliğini kaybetmemesi yapaylaştırılmamaları ile olabilir. Aksi durumda bir sinema sahnesine dönüşen alanlar olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, C. (1995). İstanbul'un Tarihi Çevrelerinde Kimlik Değişimi ve Yitirilen Çevresel Kalite. *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu.* İ.T.Ü. 5-7 Haziran, İstanbul: 150-153.

Ant, N. (2018). *Tarihi Çevrelerde Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi:* Karaköy Perşembe Pazarı Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Atay, L., Aksu, M., Yıldırım, H.M., Korkmaz, H. (2019). *Çanakkale Turizm Envanteri ve Stratejisi Çalışması.* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar, (Erişim tarihi: 08.10.2021).

Beyhan, Ş.G., Ünügür, S.M. (2005). Çağdaş Gereksinmeler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli. *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım,* 4(2): 79-87.

Çanakkale K.T.B. (2021). *Çanakkale'nin Tarihi*. İl Kültür Turizm Müdürlüğü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70468/tarihce. html, (Erişim tarihi: 17.02.2022).

ÇATAB (2018). *Tarihi Alan Planları*. Çanakkale Tarihi Alan Başkanlığı.

Çelik Çanga, A., Erduran Nemutlu, F. (2020). Landscape Design for Historic Places. Trends in Landscape. *Agriculture, Forest and Nature Science.* Cambridge Scholar Publishing, ISBN(13): 978-1-5275-4300-3: 46-153.

Çelik, A., Erduran Nemutlu, F. (2016). Evaluating Local Features of Gölyazı in Terms of Cultural Landscape. *Journal of Agricultural Faculty of Uludag University*, 30, (Number: Special Issue): 661-668.

Çelik Çanga, A., Erduran Nemutlu, F. (2018). Lokal Kids' Games in the Cultural Landscape. *Recent Researches in Science and Landscape Management*, Chapter: 20, Cambridge Scholars Publishing, ISBN:1-5275-1087-5.

Deniz, K. (2004). *Konya'da Farklı Üç Kentsel Mekânda Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Eceabat Kaymakamlığı (2020). Köylerimiz. http://www.eceabat.gov.tr. (Erişim tarihi: 08.10.2021).

Erdem, M. (2012). *Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması, ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi*. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Erduran Nemutlu, F., Çelik Çanga, A. (2020). The Importance of Cultural Landscape Values on Urban Design. *Trends in Landscape, Agriculture, Forest and Nature Science,* Cambridge Scholar Publishing, ISBN(13): 978-1-5275-4300-3:122-128.

Eryazıcıoğlu, M., Markoç, İ. (2014). Kentsel Kimlik ve Kentsel Projeler Bağlamında Kimliksizleşme Sorunu, İstanbul Örneği. *1.Uluslararası Kentsel Planlama Mimarlık Tasarım Kongresi*, Kocaeli. https://www.academia.edu/es/7968879. (Erişim tarihi: 15. 04. 2022).

Evliyalar.net (2015). Çanakkale Kilitbahir'de http://www.evliyalar.net/canakkale-evliyalari (Erişim tarihi: 15. 04. 2022).

Google Landsat. (2009). Uydu görüntüsü. https://earth.google.com/web/search/ Kilitbahir. (Erişim : 08.10.2021).

HaritaMap, (2012). Kilitbahir Haritası. https://www.haritamap.com/yer/kilitbahir-eceabat. (Erişim tarihi: 08.10.2021)

Irmak, M. A., Yılmaz, H. (2010). Farklı Peyzaj Karakter Alanlarına Göre Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Görsel Analizi: Erzurum Örneği. *GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi,* 27 (2): 45-55.

İlgar, E. (2008). *Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 7-9 ss., Eskişehir

İşteçanakkale (2019). Kilitbahir Köyü'nde Kültür Evi Açtılar. https://www.istecanakkalegazetesi.com/haber/2458-kilitbahir-koyunde-kultur-evi-actilar. (Erişim tarihi: 02.03.2022).

Kızıler, H. (2014). Cahidi Ahmet Efendi'nin "Abdest Namaz ve Hac" İbadetlerine Dair Bazı Batını Yorumlar. *Tasavvuf Dergisi*, 17. http://www.evliyalar.net/cahidi-sultan, (Erişim tarihi: 10.10.2021).

Körpe, R. (2020). *Çanakkale Savaş Alanlarındaki Antik Yerleşimler ve Savaşın İzleri.* 105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış, T.C. kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 3692, Çanakkale Savaşları Kitapları Dizisi. (Edit: B. Borlat, B. Sayılır). ISBN: 978-975-17-4793-8: 426-439.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). Gelibolu Tarihi Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu Kararı. https://catab.ktb.gov.tr/Eklenti/63373,kilitbahir-koyu-koyici-mevkii. (Erişim tarihi: 10.10.2021).

Lynch, K. (1960). *The Image of The City*. The Tecnology Press & Harvard University Press, Cambridge.

Ocakçı, M., Aydın Türk, Y. (2012). *Kentsel Kimlik*. In M. Ersoy (Ed.), Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. Ninova Purchase: 226-228, İstanbul. https://www.amazon.com/Kentsel-Planlama-Ansiklopedik-Melih-Ersoy/dp/6058844428. (Erişim tarihi: 08.10.2021).

Oğurlu, İ. (2014). *Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 13 (26): 275-293.

ISSN:1303-7021.

Oktay, D. (2011). Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış. *İdeal kent Dergisi,* 3: 8-19. ISSN:1307-9905.

Perihan, M., Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi. Kent Akademisi, *Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 13(1): 163-175.

Proshansky, H. M., Fabian, A. K., Kaminof, R. (1983). Place Identity: Physical World Socialization of the Self. *Journal of Environmental Psychology,* 3: 57-83.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*, London, Pion, 156p.

Sarbin, T. R. 1983. Place Identity as A Component of Self: An Addendum. *Journal of Environmental Psychology*, 3 (4): 337-342.

Sezik, M. (2018). Kentsel Dönüşüm (Kentsel Yenilenme) Sürecinde Kent Kimliğinin Önemi ve Korunması: Diyarbakır Sur Örneği. *Dicle Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (21): 269-280.

Taylor, G. (2008). Urban Geography. 3rd editing. Routledge publiation: 5-7.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2019). 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı. Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü, Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi.

Tombul, M. (2015). *Çanakkale Kültür Envanteri: Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*. T.C. Çanakkale Valiliği Yayınları, ISBN: 9786054701636.

Türbelerimiz (2016). *Hüseyin Hüsnü Baba Çanakkale Kilitbahir.* http://turbelerimiz. blogspot.com/2016/12/previous-next-huseyin-husnu-baba.html. (Erişim tarihi: 22. 03. 2022).

Uçkaç, L. (2006). *Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği.* Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Vikipedi (2009). *Kilitbahir Kültür ve Sanat Merkezi*. https://tr.wikipedia.org/ (Erişim tarihi: 10.10.2021).